

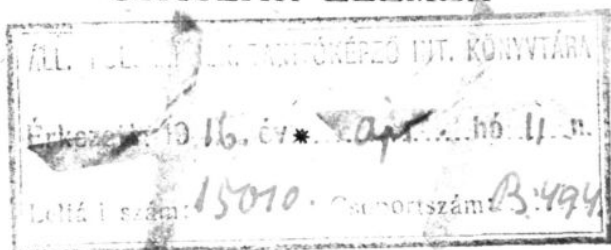
St. p. ell. Pedagógium

IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

SZILÁDY ÁRON

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTI

CSÁSZÁR ELEMÉR

HUSZONHATODIK ÉVFOLYAM

MÁSODIK FÜZET

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

1916

STAN FERT
KÖNYVTÁR
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁR

TARTALOM.

Tanulmányok, értekezések :	Lap
<i>Császár Elemér</i> : Barcsay Ábrahám.	129
<i>Heinrich Guszláv</i> : A Fortunatus-mesé eredete.	153
<i>Bayer József</i> : Vázlatok a magyar művészet múltjából. I. Kazinczy Ferencz adalékai a magyar művészet történetéhez. II. Kazinczy a Ferenczi-féle Csokonai-szoborról. III. Loyalitas és művészet.	158
<i>Marót Károly</i> : Arany műhelyéből.	171
<i>Galamb Sándor</i> : Kemény Zsigmond Alkikmetje.	179
Adattár :	
Laskai-féle énekeskönyv (Laskai-psalterium) nincs. <i>Négyesy Lászlótól</i>	183
Ponori Thewrewk József önéletrajza. Közli : <i>Ponori Thewrewk Emil</i>	186
Petrovay Miklós énekeskönyve. <i>Ferenczi Zoltántól</i>	201
Zalár József leveleiből. II. bef., közl. Közli : <i>Morvay Győző</i>	219
Vörösmarty két levele Kovács Pálhoz. Közli : <i>Pitroff Pál</i>	228
Bajza két levele anyjához. Közli : <i>Sziúcsi József</i>	231
Hét levél Kazinczytól, kilencz Kazinczyhoz. <i>Harsányi Istvántól</i>	233
Bessenyei György első drámája. <i>Riedl Frigyesztől</i>	239
Könyvismertetés :	
Voinovich Géza : Madách Imre és Az ember tragédiája. <i>Angyal Dávidtól</i>	240
Váczy János : Kazinczy Ferencz és kora. <i>Dr. Galos Rezsőtől</i>	245
Dr. Pitroff Pál : A győri sajtó története. <i>Dr. Galos Rezsőtől</i>	249
Doktori értekezések 1915-ben. 1. Schiller István : Bogáthi Fazekas Miklós élete és vallásos tárgyu költészete. — 2. Sántay Mária : Zrinyi és Marino. — 3. Helle Ferencz Hugó : Arany János Bolond Istókja. — 4. Patay Pál : Dr. Székács József. <i>Király Györgytől</i>	250
Könyvészet.	
Új könyvek és füzetek.	254
Irodalomtörténeti repertorium. <i>Hellebrandt Árpádtól</i>	254
* * *	
Felelet Trócsányi Zoltánnak. <i>Alszeghy Zsoltól</i>	256
Fölszólítás Tompa levelei ügyében.	256

Az Irodalomtörténeti Közlemények a Magyar Tud. Akadémia Irodalomtörténeti Bizottságának megbízásából és kiadásában jelenik ugyan meg, de tartalmáért egyedül a szerkesztő felelős.

Az Irodalomtörténeti Közlemények megjelenik évenként négyszer (Január, márczius, június és október hónapokban) 8—8 ives füzetekben. Előfizetési ára egy évre 10 K., egy-egy füzet ára 3 K.

Szerkesztő lakása : Budapest, I., Pauler-u. 4.

BARCSAY ÁBRAHAM.

A föltűlulás korának *elegans poetája* egyike irodalmunk kevésbbé méltatott alakjainak. Az irodalomtörténet mellőzésének kétségkívül megvan a magyarázata. A tudomány irodalmunk fejlődésében igen szerény helyet juttat neki: hatása nem mérhető Bárótzsiéhoz, s működésének nincs meg az a kultúrtörténeti jelentősége, mint Bessenyeiének. Mégsem hálátlan föladat a Barcsayval való foglalkozás, mert bármely feléről tekintjük, mindenképen érdekes, s a mi még fontosabb, azok a componensek, melyekből ez a fogalom, Barcsay, alakul, nemcsak külön-külön érdekesek, hanem harmoniába is tudjuk őket hozni. A Taine megkülönböztette látható és láthatatlan ember, Barcsay élete, jelleme és költészete, egymást világítja meg. Költőink egy részének életét nem ismerjük eléggé, mint p. o. Faludiét; más részüké tisztán bontakozik ki előttünk, de vagy színtelen, mint Aranyé, vagy nem hozható kapcsolatba működésükkel, mint Amadée. Barcsaynál abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy életét annyira, a mennyire szükséges, ismerjük, s ez a pálya elég változatos, azonkívül összhangban van jellemével, költészete meg valóban nem egyéb, mint jellemének nyilvánulása, lelki világa költői alakba öntve.

Vizsgáljuk egyenként e tényezőket.

Barcsay is, mint Bessenyein kívül az értékesebb testőrírók mind, Erdély szülötte. 1742-ben, február 2-án, Piskiben született, még pedig fejedelmi családból. Őse, Sándor, Barcsay Ákos erdélyi fejedelemnek öcscse volt. Gyermekkoráról nincs semmi hírünk. Az enyedi református kollégiumban tanult; ismereteket itt, épúgy mint Bessenyei Patakon, keveset szerzett, de a puritán iskolában olyan szilárd erkölcsi alapra tett szert, mely őt az egész életén keresztül fönn tartotta. Tizenhatéves korában egyszerre elvesztette szüleit, négy év múlva pedig Hunyad vármegye fölküldte Bécsbe testőrnök. 1762-ben, három évvel Bessenyei előtt került föl — hogy Kisfaludy Sándor szavait idézzem — a pompás, bujálkodó Bécsbe; ugyanaz az élet fogadta, mint később fiatalabb társát, s csodálatosképen őt sem döntötték romlásba a csábítások. A Bécsben töltött esztendőik számára is a komoly munka éveit voltak. Ő, a ki hazájából igen fogyatékos műveltségen kívül csak nagy mértékű természetes észet és törhetetlen akaraterőt hozott a császárvárosba

— drága kincs mind a kettő — itt egymásután szerezte meg műveltségének hiányzó elemeit. S mikor a nagyvilági élet után, épen egy emberöltő múlva, visszaadatott hazájának, lelke annyira kiművelődött, hogy francia nyelvű verseit állítólag külföldi lapok is közölték. A szorgalmas tanulás, a tudatos önművelés azonban nem ölte ki életkedvét, és épen nem vonta el magát, mint testőrtársa Bárótz, a mulatságoktól, szórakozásoktól. Hiába is tette volna, rátalált volna Bécs előkelősége, hiszen nem csak daliás, hanem szép ember is volt, mosolygós kék szemmel, hullámos fürtökkel. Kazinczyt Antinousra emlékeztette, Hadrianus császár kegyenczére, a kít az óvilág legszebb férfiának tartottak, s a ki az óvilág egyik legszebb vidékén, Hermopolis mellett, a Nilusba ölte magát. Modorán megérzett a fejedelmi származás: igazi nagyúr volt, nem szorult arra, hogy előkelőségét göggjével igazolja. Szíves és barátságos volt mindenki iránt; nem ő ereszkedett le a többiekhez, hanem azokat emelte magához. Egyaránt tudott fáradni és mulatni, dolgozni és élvezni, egyforma gyönyörűséget szerzett neki a vadászat és olvasás, az udvarlás és versírás. Egyet utált: a hiú pompát, az üres czifrázkodást, azt a tartalmatlan, külsőségeken kapó életet, a melyet a renyhe nagyurak folytatnak, s a mi vele együtt jár, a léha szeretkezést. Egyike a legérdekesebb verseinek az, a melyben ezt a fényes, de üres életet rajzolja és ostorozza. *Egy nagyságos aszszonyságnak intésére* a címe; jellemző részeit bemutatom. Először az udvari élet hiúságait festi:

Majd a' Nagy Várasak' tolyongó útszáin,
Egyedül sétálván téglázott bástyáin,
Magambann nevetek Nagyoknak pompáin,
Kiket hívság hordoz bolond taligáin.

Most udvarhozxz menvén pipes öltözetbenn,
Kényesen bé lépek büszke készületbenn . . .

Képzelj ezer madárt egy nagy kalitkábann,
Kikre nap kezd sütni Pünkösdek havábann,
Vagy még anynyi majmot Kalmárnak boltjábann,
Ezek úgy tsevegnek Tsászár' udvarábann.

Barát Barátjának itt lesz ellensége,
Itt vész sok Jámbornak minden reménysége,
Itt nyeletik soknak saját öröksége,
Innét bomlik gyakran Hazánk' békesége.

Menynyi híres Vitéz, ki vérét ontotta,
Szedett borostyánját ingyen oda hagyta,
Menynyi igaz Polgárt társa meg rontotta,
Végre vagyónától 's tisztétől fosztotta. (112—113. 1.)

¹ A puszta lapszámok itt is, ezentúl is Barcsay verseinek egyetlen gyűjteményére, a *Két nagyságos elmének kölleményes szüleményeire* (1789) utalnak.

Majd a színház női közönségét rajzolja, ostorozva a leányok, asszonyok kaczárságát, szerelmi vágyait:

Ott találok *Chloét* bársonyos székébe,
Lankadság van szemén, unalom szívébe,
Tárgyat néz magának *Nézők'* seregébe,
Forog legyezője gyűrűzött kezébe.

Egy tekintetével *Dámont* tsalogatja,
Mással szép *Alexis'* szívét tsábitgatja,
Egynek alabastrom melylyét mutogatja,
Míg amannak kezét tsókra nyújtogatja.

Más, ki már nyoltzadik ötödét éltének
El érvén végére jutott szépségének,
Hogy el titkolhassa ragyáit szívének,
Festékekkel mázolja rántzait bőrének. (114. l.)

Mikor letelt 1767-ben az öt esztendő, a mennyit a testőrség-nél szokás volt tölteni, Barcsay kapitányi ranggal a dragonyosokhoz került. A kényelmes bécsi élet helyett megkezdődött a békében való katonáskodás kellemetlen munkája. Meglakta ezredével Ausztriának és Magyarországnak nagy részét s jó darabot életéből kinn a táborhelyeken, sátor alatt töltött. Unalmas volt neki a folytonos gyakorlatozás és szemle, s nagyon megsínylette a művelt társaság hiányát. Egyetlen szórakozását a barátaival folytatott levelezésben találta. Csak időnként derültek reá jobb napok: mikor szabadságot kapott s ellátogatott Bécsbe vagy a magyarországi udvarházakba.

Vagy tíz évig tartott ez a gondtalan, de tartalmatlan élet. Szerencséjére három mozzanat kárpótolta a mozgalmak hiányáért. Radványban, még a 60-as évek második felében, találkozott egy asszonnyal, a ki maradandó hatást tett lelkére. Prónay Éva volt ez, Radvánszky János felesége. Művelt lelkű, szép asszony volt, a megtestesült báj és kedvesség. Nem az érzéki szerelem tüze lobbant föl Barcsay szívében, hanem a mély rokonszenv és tiszteltet. Hódolattal vette körül a szép asszonyt, de hódolata csupa csodálat és nagyrabecsülés volt, s még gondolatban sem feledkezett meg arról, hogy jó barátja feleségével áll szemben. Verseinek egy része Prónay Évával foglalkozik: megint kapcsolat élete és költészete között. A második mozzanat Bessenyeivel való barátsága, mely úgy látszik 1771-ben nyert irodalmi szint, mikor Barcsay hosszabb időt töltött Bécsben a már akkor irodalmi terveit nemcsak szövögető, hanem meg is valósító Bessenyei társaságában. Bessenyei is, a ki őt szívébe zárta, Báróczy is, a ki rendkívül nagyra tartotta, ösztönzésükkel, példájukkal költői munkásságra serkentették. Majd öt év múlva, 1776-ban, Nagyszombatban, ezredének állandó tartózkodó helyén megismerkedik Ányos Pállal, s ez a harmadik mozzanat. A fiatal pálos szerzetes a kezdő szerénységével és tiszteletével közeledik a már ünnepezt költő felé, ő azon-

ban nem a pártfogó, hanem a barát szerepét vállalja el: magyaros szívességgel öleli keblére költő-társát s egyik legmélyebb baráti viszonyát köti vele. Egyáltalán Barcsay igen sokat köszön barátainak: Bessenyeinek költői hivatása fölismérését, Bárótzinak önbizalmát, Radvánszkyknak Prónay Éva iránti tiszteletét. Új barátjának, Ányosnak, és egy másik, atyai barátjának, Orczy Lőrincznek, költészete gazdagodását. Az a verses levelezés, melyet e két költővel folytatott, teszi ki költészetének nagyobb felét. Volt még egy nevezetes mozzanat Barcsay életében, de ennek nem támadt irodalmi visszhangja: 1778-ban nőül vette Bethlen Zsuzsánna grófnőt.¹ Derék asszony volt ez is, igazi példája a magyar úri asszonynak. Hű feleség, jó gazdaasszony, művelt lelkű, költői hajlamú nő, de egyénisége nem volt olyan lebilincselő, mint Prónay Éváé. Barcsayt boldoggá tette — erről tanuskodik levelezésük — de dalra nem ihlette.

Majd elkövetkeztek a háborús évek. Mint a többi e korbeli magyar katona-költő, ott harczolt ő is 1778—1779-ben a bajorok, 1788—1789-ben a törökök ellen, s nagy vitézséggel, előbb mint őrnagy, majd mint alezredes. Bár mind József császár, mind utóda, Lipót, személyes vonzalmukkal tüntették ki; bár katonai erényeit a fővezér, Lacy generális is méltányolta; sőt hogy az udvar kegyét megnyerje, 1779-ben még a katolikus hitre is áttért: a magyar katonáktól rendszerint elért legmagasabb rangfokozatot, az ezredességet, nem lépte túl, s ezt sem a sorkatonaságnál, hanem a testőrségnél nyerte el, a hova 1790-ben visszahelyezték. 1794-ben váratlanul nyugalomba ment s hazatért erdélyi otthonába.

A testőrségnél ezúttal töltött négy év alatt egy igen érdekes, kellőleg még mindig meg nem világított esemény történt vele: elfogták s két évig börtönben ült. Hogyan került a csávába, mi volt büntetésének oka — nem tudja megmagyarázni az a forrásunk, mely az esemény emlékét fönntartotta. Van azonban egy másik híradásunk, a mely szerint Barcsaynak egy bizalmas levele illetéktelen kezekbe került. Ebben a levélben az ő élczes, szatirikus megjegyzésre kész nyelvvel Lipót királyról mint vén szakácsról emlékszik meg. Jellemző nyilatkozat, mely szintén harmoniában van költészetével. Kazinczy, a ki ezt az adatot följegyezte, nem tud arról semmit, megszenvedett-e Barcsay ezért a gúnyolódásért. Ha tekintetbe vesszük, hogy Barcsay két évvel Lipót király halála után valóban nyugalomba vonult, talán nem is túlságosan merész föltevással e két tényt mint okot és következményt fűzhetjük egymáshoz. Azt gyanítom, hogy épen e sértő megjegyzése juttatta börtönbe, s szabadságának díja a nyugalmazása volt. Erdélyben marossolymosi és csórai birtokán éldegélt ezután, élvezve családi tűzhelyét, baráti társaságát és a vadászatot — ez utóbbit életé-

¹ Az újabb kutatás tévesen állapította meg Barcsay házassága évéül 1789-et. A helyes adat, a mint más helyen igazolom, a régi: 1778.

nek végső napjáig szenvedélyvel folytatta. 1806. márczius 3-dikán szelűtés vetett véget életének.

Barcsay élete tele volt ellentétekkel. Erdély szülte, Bécs nevelte; fejedelmi vér, s felségsértésért kerül tömlöczbe; katona és író egy személyben, udvari ember remetéskedő hajlamokkal; családfő létére hónapokig távol él asszonyától, stb. Jelleme a fölületes szemlélő előtt szintén összebékíthetetlen vonásokból alakul. Katona, de utálja a vérontást; író és szántsándékkal nem nyomat ki semmit műveiből;¹ udvarló, de előre lemond a siker reményéről, s hogy Faludi kifejezését használjam, »ingyen szeret«; a császárt szolgálja s szívében republikánus, sőt élczelődik a legfőbb hadúron; Bécs legelőbbkelő köreiben otthonos s megveti azokat, a kik között él; erős magyar érzésű, s jobbágyaival oláhul társalog; főúr demokrata hajlamokkal, demokrata, a ki sír, midőn Mária Terézia kiadja az úrbéri rendeletét s ezzel könnyít a szegény nép sorsán; szereti a kényelmet, jó módot, de ellensége a fényűzésnek és a kereskedelemnek, mely azt előidézi. Mélyebbre tekintve ezek az ellenmondások elmosódnak, jobban mondva egy magasabb egységbe olvadnak.

Megpróbálom vázolni, milyennek képzelem Barcsayt, az embert, melyek lelkének azon alaptulajdonságai, a melyekből a többiek levezethetők. Barcsay igazi magyar nagyúr. Nem középkori formájában, a kinek eleme a háború, hanem a milyenné a magyar főnemességet a XVIII. század viszonyai fejlesztették volna, ha megmarad magyarnak. Megvan benne a magyar lovag minden karakter-vonása: bátor a harcban, büszke, öntudatos a társaságban, különösen olyankor, ha nála nagyobb urak vannak jelen, vagy olyanok, a kik magukat annak tartják. Viszont lefelé szíves és barátságos, mert a magyar nemesnek nem imponál senki, nem kisebbiti senki. Végül tiszteli a középkori lovag galanteriájával a nőt, és — nem állhatja a németet, a kinek még a nyelvét is csak imígy-amígy tanulja meg. Szóval *chevalier sans peur et sans reproche*, de magyar! Mivel azonban nem a nemzeti szabadságharczok, hanem az absolut uralom idején él, nem lelkesedik a háborúkért, melyekben úgy véli, nem a hazáért, hanem az uralkodó személyes hiúságáért vagy hatalmi vágyáért ömlik a magyarok vére; nem rajong az uralkodóért, mert nem a magyar királyt, hanem a német császárt látja benne; szereti a népet, hiszen nemes, emberbaráti lelke fölháborodik a földesurak kapzsiságán, a maga részéről iparkodik is segíteni rajta, de annyira nem megy, hogy a nép politikai jogai iránt is érzéke legyen, mert elsősorban magyar nemes, a ki az ősi alkotmány tiszteletében nőtt föl, s annak minden betűjét szentnek tartja. Szóval, párjukkal szembeállított ellentétes

¹ Verseinek gyűjteményét csak későn, 1789-ben, bocsátotta közre Révai Miklós, s akkor is — úgy látszik — csak azért adta meg hozzá az engedelmet, hogy verses levelei barátjának, Orczynak, hozzá intézett leveleivel együtt jelenhessenek meg.

tulajdonságai közül egyiket régi magyar nemes voltából, másikat a körülmények átalakító hatásából érthetni meg.

Barcsay összes vonásait mégsem meríti ki ez a kép, a mely különben is kissé tipikus. Kiegészítik a képet személyes tulajdonságai. Éles nyelvét már említettem. Önkéntelenül megint egy ellentétes vonás bukkan föl: rendkívüli szeretetreméltósága és kedvesége. Nincs rá sok írott bizonyosságunk, de mi több: minden barátját megigézte, s e nagyszámú férfiú sorában nincs egy sem, a kivel jó viszonya, ha rövid időre is, megszakadt volna. Mindenki az elismerés hangján emlékszik meg róla, mintha a többi embernél nemesebb, kedvesebb, szeretetreméltóbb lett volna. Hogy fér össze ezzel a tulajdonsággal éles nyelve? Hiszen a rossznyelvű embereket kellemes hallgatni — persze mikor másokat szólnak meg — de szeretni nem szokás. A magyarázat egyszerű. Barcsay csak rossz embereit szólta meg, s csak olyan hibát vetett szemükre, a melyre rászolgáltak, vagy legföllebb ártatlan malitiával csipkedte őket. Barátait kímélte — hiszem azért, mert nem gondolt róluk rosszat. A mellett szellemes és nemes lelkű, jószívűségéről példák és legendák keringtek mindenfelé, alapjában szerény és elnéző. S a mi még hiányzik a képből, gondolkodásmódjának sajátosságai, azt műveltsége érteti meg. Ennek az alapjában véve conservatív magyar mágnásnak egészen francziás műveltsége volt, akárcsak Bessenyeinek, Gottschednek vagy egy XVIII. századi francziának. Józan esze örömmel nyílt meg a franczia tanítások előtt s magába szedte Voltaire rationalis philosophiáját csakúgy, mint Rousseau természetes életének alapgondolatát. Mindazt, a mit a maga megcsontosodott magyar fölfogásával harmoniába tudott hozni, azt átvette, a mi ellenkezett vele, azt visszautasította. Philanthrop, de nem igazán demokrata, elméletben republikánus, gyakorlatban monarchikus, de csak a magyar monarchia híve, elismeri Rousseauval az erkölcsök romlottságát, de már a tudomány romboló erejét tagadja.

Ilyen lehetett Barcsay Ábrahám. Röviden kifejezve: egész ember volt. A XVIII. század magyar költői között mint ember egyike a legértékesebbeknek.

Barcsay mint író is értékes, elsősorban, mert költészete pusztán lelkivilágának képe, a mi a fölüljulás korában még kivétel számba ment.

Költészetének méltatása nem könnyű föladat. Alig hogy föl-tűnik, már kész költő, s azután is keveset változik, így költői fejlődését nem igen látjuk, emelkedést, tisztulást nem állapíthatunk meg. Sőt azt sem tudjuk, mikor kezdett verseket írni. Első, ránk maradt verse 1771. május 17-ikéről való, s tárgya olyan jelentéktelen, formája olyan kezdetleges, hogy bátran állíthatnók írói pályája kezdetére. Radvánszky Jánost ünnepli benne nevenapja alkalmából, négyrimű Zrínyi-szakokban, s olyan művészetlenül, hogy a kilencz versszak közül négyet az összerímelő *János* sza-

vak tesznek versesé. Egy későbbi verse azonban, *Egy hadi ember jó barátjának*, arra utal, hogy már korábban, jóval az előtt verselt:

Miólta Tsászárnak Napszámosa lettem,
És fényes sisakját homlokomra tettem,
Attól, a' mit régen olyly nagyon szerettem,
A' vers tsinalástól kedvem' el vesztettem. (67. l.)

Az időmeghatározás (*császári* szolgálat, fényes *sisak*) kétségtelenül arra az időre mutat, mikor Barcsay dragonyos lett (1767), vagyis Barcsay már előbb, tehát testőr korában versegetett, s nagy kedvvel, a fáradságos tábori szolgálat azonban elidegenítette e szeretett szórakozásától. Fontos ez azért, mert így bizonyos, hogy ő is, mint Bárótzai, már Bessenyei föllépése előtt, tőle függetlenül kezdte az irodalmat művelni. De ép oly bizonyos, hogy e versek pusztán Barcsay magán kedvteléséül szolgáltak: időöltés kedvéért, minden mélyebb gondolat nélkül irogatott. S talán abban sem csalódunk, ha fölteszszük, hogy e versek igen gyarló alkotások voltak. Újra 1771-ben vehette föl a tollat, de ekkor már Bessenyei hatása alatt. Innen kezdve körülbelül a 80-as évek közepéig tart az az írói működése, melyet szemmel kísérhetünk. Hogy írt később is, azt hátrahagyott versei bizonyítják, de ezek száma csekély.

Versei nincsenek időrendbe szedve, de egy részüknél meg van jegyezve, másoknál meg a tárgyuk vagy célzásai elárulják a keletkezés idejét, s így a versek időrendjét — ha nem is egész pontossággal — hozzávetőlegesen meglehetősen biztossággal megállapíthatjuk. Egyébként is az által, hogy versei majd mind barátaihoz vannak intézve, s e baráti viszonyok természete szerint, önként több, időrendben egymást fölváltó csoportra különülnek. A legrégebb csoportot a Radvánszky Jánoshoz írtak alkotják, ez után következnek a Bessenyeihez, majd az Ányoshoz, végül az Orczyhoz intézett költői levelek, s mint költői működésének utolsó emlékei, a hátrahagyott versek. Körülbelül másfél évtizedre tehetjük szapora munkásságának tartamát s ezen idő alatt írt verseinek számát vagy hetvenre. E két számbeli adat kombinálása azt mutatja, hogy Barcsay nem volt termékeny költő. Ha meggondoljuk azonban, hogy igen ritkán volt alkalmat és nyugalma írni, s összevetjük ezzel, a mit Döbrentei egykorú forrásokból, a költő személyes ismerőseinek közléséből merített, hogy ha megszállotta őt az ihlet, verseit mindenféle keze ügyébe eső papirosdarabokra, levélborítékokra írta, akkor megállapíthatjuk költészetének egy másik tulajdonságát: versei könnyen, erőltetés nélkül pattantak ki lelkéből. A harmadik, költészetét legmélyebben jellemző vonásra szintén már így előzetesen rávilágitathatunk. Az őszinteség ez, mint egyenes következménye jelleme és írásai teljes harmoniájának. Végre futólag még egy negyedik tulajdonságát is kiemelhetjük. Versei kivétel nélkül, legalább eddigi tudomásunk szerint, eredetiek, mindössze egyik kései verséhez,

A *jámbor evezőhöz*¹, férhet kétség, melynek indítékát úgy lát-
szik Voltaire *L'Henriade*jából merítette. A fordításokat elméletben
sem sokra becsülte — Radvánszky János jegyezte föl róla, hogy
»minden fordítást csak csekélységnek tarta« — s elméletét igazolta
gyakorlata. A maga gondolatait, a maga érzéseit tolmácsolja, egé-
szén eredeti költő, hosszú idő után az első ebből a ritka fajból.

Hogy áttekinthessük Barcsay költeményeit, valamilyen szem-
pontból csoportosítani kell őket. Legtermészetesebb volna az idő-
rendi, de ez egészen cserben hagy, mivel költészetében, a mint
említettem, igazi fejlődés nincs. Nem sok sikerrel kecsegtet a műfaji
osztályozás sem, mert versei, egy pár kivételével, majd mind költői
levelek. S ez a terminus is keveset magyaráz, mert csak a költe-
mények külső alakját határozza meg. Csak annyit jelent, hogy
Barcsay verseinek nagy részét egy-egy barátjához intézte. A tar-
talomra vagy az előadásra nem lehet belőle semmit sem követ-
keztetni, s valóban a legkülönbözőbb tárgyú, hangulatú és szel-
lemű versek békésen megférnek e terminus keretében. Sőt tovább
mehetünk. Valamint Bessenyeinél, nála is a levélforma nem a köl-
temény műfaját, hanem genesisét világítja meg. Műfaji tekintetből
inkább csak negatív értéke van. Concretebben fogalmazva e kissé
homályos megállapításokat: úgy képzelem a dolgot, hogy a
franciások, Barcsay is, miközben a szívükben forrongó érzelmek-
nek, az agyukat eltöltő gondolatoknak kerestek valami költői
kifejezés-módot, nem várták meg azt a pillanatot, mikor az ural-
kodó képzet vagy érzés kikristályosodik, hanem azon frissességében
papírra vetették, megelőzvé az ihlet »isteni percét« (Arany). Ez a
mohóság azonban nem az a »furor poeticus« volt, mely a hivatott
költőket is el-elragadja, hanem a műkedvelők gondatlansága, s Arany
képével azt akartam kifejezni, hogy Barcsaynak, valamint a francziá-
soknak általán, hiányzott a művészi érejük arra, hogy a lelkükben élő
költői érzelmeket költői formában jelenítsék meg. Közvetlenül föltörő
érzelmeik számára természetes kifejező formául kínálkozott a költői
levél: megragadták tehát ezt a könnyű, de nem épen művészi for-
mát s barátaikhoz intézve szólamaikat, a verseknek ez a személyes
jellemé pótolni látszott a művészi, belső compositiót. A conceptió-
nak egy korábbi phasisát, a compositiónak egy alacsonyabb rendű
fokát jelzi tehát ez a forma, mintegy önkéntelen pótlék az érzelmek
művészi kiformalásáért és a hiányzó eszmei egységért. Nem tudatos
szellemi működés eredménye tehát, mint p. o. Horatiusnál és Arany-
nál, hanem öntudatlan, nem is fictio, művészi fogás, mint azoknál,
hanem valóság: nem az író fölfogására, hanem a vers keletkezésére
vet világot.

Bár Barcsay versei önkéntelenül öltöttek magukra a költői
levél formáját, s így költőjüknek e műfaj elméleti követeléseiről
sejtelve sem volt, ez nem jelenti azt, hogy Barcsay költői levelei

¹ *Erdélyi Múzeum*, I. (1814) 30. 1.

alacsony színvonalon állanak. Nem. Nemcsak költőibbek, mint Bessenyei levelei, hanem még követőit is, Kazinczyig mind, meghaladja bennük. Egyik-másik szinte valódi műalkotás számba megy. A magyarázatot Barcsay költői egyéniségében kell keresni. Barcsay nemcsak költői egyéniség volt, hanem kortársaihoz mérve költői tehetség is; ha szerencsésebb körülmények között fejlődik, ha a francia fölvilágosodás költészete helyett a német sentimentalismus vagy olasz dalköltészet hatása alá kerül, mindenesetre korának legkiválóbb költőjévé emelkedik. Költőtársaival ellentétben jól tudta, milyen tényezőktől függ a költői hatás, s egyik hátramaradt versében, *A' poetákhoz szólván*¹, találóan emeli ki a phantasiát, a megkapó hangot s a természetességet, mint a költői hatás nélkülözhetetlen elemeit:

Ha a' képzelődés' ragyogó tükörét
Félre tesszük 's a' hang' hódító műszerét;
Apolló chorusát hijában dicsérjük,
S Parnasszus' tetejét haszontalan mérjük,
Mert a' természetben a' mi erőltetett,
Kivált ember előtt kedvet nem nyerhetett.

De így is, nem műköltők példájától, hanem saját jó érzékétől vezetve, adott egy pár kiváló verset. Persze nem sokat. Költői levelei között van több, a mely még igen kezdetleges színvonalon áll. Prózai levelet ír egyik barátjának, s eközben egyszerre versbe csap át, hogy újra prózában folytassa — s a két rész között nincs más különbség, mint formai — vagy eszébe ötlük egy gondolat s barátját versben értesíti róla. Világos, hogy az ily versei nem egyebek prózánál. Az előbbi eljárást látjuk p. o. a Bessenyeihez 1772. febr. 15-ikén írt levelében s több, Anyoshoz intézettben, az utóbbira példa *A' táborból* cz. verse (136. l.), vagy az *Ártatlan gyönyörködés, 's igaz barátok* (90. l.) vagy végül az, melyben *Sorsát átkozza, hogy el kellett válnia barátjától* (114. l.), mind a három Orczyhoz intézve. Már egy fokkal művésziőbbek, a melyek megőrzik személyes természetüket: baráti levél formájában vagy sorsának fordulatairól, lelkiállapotáról küld bennük hírt, vagy barátjának érzelemvilágába vet pillantást. Különösen az Anyoshoz intézett levelek közül sorozhatunk sokat e csoportba. De szép számmal vannak az Orczyhoz írtak között is, p. o. egy másik *Táborból írt levél* cz. verse (134. l.), valamint általán búcsúzó versei; ezekben van ugyan érzelmi megindultság, de költészet kevés. Az 1772. márcz. 24-ikén Bessenyeinek írt levél jó példa arra, hogy a lelki rajz még önmagában nem költészet. Részletesen elemzi a maga és barátja lelki világát — életrajzi szempontból fontos is, de költői érdeket nem tud kelteni. De nem mind ilyen. Van e csoport levelei között, melyet az érzelmes vagy személyes természetű levelek csoportjának nevezhetnénk, sok becses. Épen mert Barcsay szeretetre-

¹ *Erdélyi Múzeum* I. kötet, 31. l.

méltó egyéniség, mély lélek, s pályafutása is időnként mozgalmas volt, e levelek önkéntelenül is rejtenek magukban érdekes mozzanatok.

A költői levelek harmadik csoportja formai szempontból határozottan művészi fokon áll, s tulajdonképpen csak ezek érdemlik meg a tüzetesebb foglalkozást. Személyes mozzanatból indul ki. A barátjától vett levélhez fűzi gondolatait, vagy legalább a személyi kapcsolatot emeli ki, sőt néha egyenesen a kettőjük viszonyainak rajzából általános eszméig emelkedik, s költeménynyé avatja a verses levelet. S mivel, a mint maga igen jól jellemzi önmagát,

Ezer tárgya vagyok érzékeny szívemnek,
Tetszik a' szép a' jó eleven szememnek,
Kedves a' ditséret gyenge füleimnek,
Tzélja ditsőséges habozó lelmemnek... (111. l.)

vagyis érdeklődésének köre nagyon tág: költészete igen változatos.

Maga Barcsay nem tett különbséget költői levelei és egyéb versei között, s mivel ez a különbség valóban pusztán formai, gyümölcsözőbbnek látszik verseit a bennük értékesített költői anyag szempontjából csoportosítani. Háromféle anyagot önt költői formába: érzelmeit, gondolatait, megfigyeléseit. E szerint költeményeit érzelmekre, elmélkedőkre és leírókra oszthatjuk.

Legtöbb reménnyel az első csoport versei kecsegtetnek. A lírának legnagyobb erővel áradó kútfeje mégis az érzelem, s Amade óta nem volt nálunk az érzelmi lírának igazi képviselője: kettős érdeklődéssel fordulunk tehát Barcsay e nemű versei felé. Vizsgálatuk azonban kissé kiábrándít. Van ugyan több verse, a melyekben szíve tartalmát önti elénk, de ezek, ha közvetlenek, ha valóban lírikus természetűek, mint épen az említett búcsúzó versek, meg az az elegiája, melyben, mint a címe mondja, *Egy nagy asszonyoságnak halálát siratja* (91. l.), akkor nagyon alacsonyan szárnyalnak, laposak és prózaiak. A leghangolóbb köztük az a verse, mely címében viseli a »szerelmes« szót, *Szerelmes vitéz egy tudós magyar fő asszonyoságnak* (130. l.). Milyen várakozással olvassuk e verset! Annak az asszonynak írja, a kit egy középkori troubadour hódolatával tisztel, a szép Prónay Évának, »gyönyörű Évácskájá«-nak. Milyen finom szólamokkal festheti érzelmeit ez a nemesszívű, gyöngéd katona! Szó sincs róla. A farsang képeivel, az antik mythologia isteneivel szórakoztatja hölgyét, s a befejezésben, hol legmagasabbra kellene csapni az érzelem árájának, arra kéri: hagyja erkölceit örökül gyermekeinek, szeresse férjét s ne feledkezzék meg róla, a hű barátról. A többi emelkedettebb, de kevésbé közvetlen. Megható az a szerénység, a melylyel a *Válasz cz. költeményében* (81. l.) *Orczy* dicsőítését elhárítja magáról. *Óreg barátja úgy tekint reá, mint a múzsák kedveltjére, a magyar költészet díszére. Barcsay tiltakozik. Nem álsze-*

rénységből, hanem igaz meggyőződéssel magát és költészetét teljesen jelentéktelennek, értéknélkülinek tartja.

Ez az igénytelenség sugallja a *Hamvazó szerdára* cz. versét (101. l.) is. Ismeri tehetségét, magasra nem vágyik. Fény, hatalom nem kell neki, többre becsülné az egyszerű, csöndes életet, a falusi magányt, a kertészkedést, a furulyaszót s a kolompoló nyájakat. Az idylli élet e vágyában és rajzában kétségtelenül volt része Rousseaunak, az ő *retournons à la nature* elvének, s a XVIII. század uralkodó felfogásának, mely a romlott városi élettel szemben mindig kiemelte a falusi élet ártatlan örömeit. De hogy Barcsay valóban átérezte, a mit írt, s ez a vágyódás nem volt affectatio, azt mutatja, hogy a mint szerét tehette, csakugyan elvonult a maga falujába, s a parasztok csöndes életét élte Arkadiájában. Egy másik verse is tanúskodik a természet igaz szeretetéről. Mikor *Előbbi lakásától bútsúzik* (100. l.), megsiratja a Beczkónak gyalogfenyőtől kévellő hegyeit, a fenyvesek között csobogó patakokat, titkos gondolatainak részvevő tanyáit. Ha Bessenyei az alföld első költője irodalmunkban, Barcsay a felföldé s annak nem kevésbé lelkes dicsőítője.

E motivumokban van igazság és költőiség, de a versekből hiányzik az igazi költészet. Ennek a látszólagos elienmondásnak elsimitása egy poetikai kérdés föltevését és megoldását követeli meg, a mely egyszersmind az érzelmi líra természetére is világot vet. S különösen Barcsay korára, a XVIII. század költészetére tanulságos ennek a kérdésnek vizsgálata, mert a nemzetietlen kor polemikusoknak nevezhető vallásos költőin kezdve (Mike István, Bertalanffi Pál, Dudás Imre) Horváth Ádámgig nagy számmal voltak lírikusaink, a kik szívükből merítettek s verseik mégis hidegen hagynak. Így állíthatnók föl a kérdést: az érzelmi megindultság önmagában elég-e arra, hogy költemény alapjául szolgáljon? Világos, hogy a felelet tagadó lesz — de milyen megokolással? A költészetnek, mint utánzó művészetnek, kifejező eszköze a kép. Olyan lényeges vonása ez, hogy a tudományyal szemben, melyet fogalmakban való gondolkodásnak szokás jellemezni, a költészet ismerető jele a képekben való gondolkodás: nem abstractan, fogalmakban, hanem képekben, concrete, fejezi ki mondanivalóját. Alkalmazva e meghatározást a magunk esetére, a lírikus nem az érzelmeit tolmácsolja, hanem *egy bizonyos* érzelmét, nem úgy, a mint szíve mélyén él, hanem concretisálva, határozott eseményre, mozzanatra, alkalomra vonatkoztatva. Hiába erősíti a költő, hogy él-hal a hazájáért, hiába hangoztatja perzselő szerelmét, ez még nem költészet. Mi látni akarjuk, mi kelti benne a lelkesedést, miért forróbb az ő szeretete vagy szerelme, mint a közönséges halandóké, mi az az ok, az az alkalom, mely belőle e költői hangokat kicsalja. Az igazi lírai költemény tehát mindig alkalmi költemény — a szót természetesen Goethe és nem Kazinczy értelmében véve — vagyis a költeménynek mindig láttatni kell azt a sajátos alkalmat,

mely szülte, azt mondhatnók, azt a képet, melyhez hozzáfűződik. A művészi vers mindig csak egy bizonyos pillanatban, és épen abban a pillanatban pattanhat ki a költő lelkéből, a mikor megszületett. Berzsenyinek *A magyarokhoz* írt ódája p. o. mennyire magán viseli azoknak a képeknek emlékét, a melyek a költő szeme előtt állottak készültek; ugyannyira, hogy P. Thewrewk Emil épen ezen az alapon határozta meg keletkezésének idejét. Petőfi *Nemzeti dala* keletkezhetett-e máskor, mint a szabadságharcz kitérését megelőző izzó hangulatban, Vörösmarty *Merengője* máskor, mint azon idő alatt, míg Laura a költő szerelmi ajánlatának elfogadása fölött habozott? S így folytathatnók a példákat vég nélkül. A képszerűség, s forrása az alkalmyszerűség, adja meg az érzelemnek a jogot, hogy költeménynyé alakuljon.

Ez az alkalmyszerűség hiányzik épen Barcsaynak, valamint a legtöbb XVIII. századi költőnek érzelmi lírájából. Nem külső hatásokra támad bennük valami pillanatnyi érzelem, mely kép alakjába kíván öltözni, hanem lelkük állandó tartalma keres egyszer — mikor, az mellékes — kifejezést. Barcsay e verseinek nagy részét megírhatta volna bármikor, tíz évvel előbb vagy később — nem tett volna különbséget. A mi concret van bennük, az csak egy-egy motívum, mely nem von maga után egész verset, a mi költeménynyé szélesedik, az nem kapcsolódik határozott alkalomhoz. Egy versét azonban kiemelem. Ebből a szempontból figyelmet érdemel az az egyébként nem valami kiváló ünneplő vers, a melyre a budai egyetem megerősítő diplomájának kihirdetése ihlette. Hosszú, épen nem költői czíme: *Midőn Erdődi gróf Pálfi Károly Budán Felséges Maria Theresia' hagyásából a tudomány mindenességének erősítő levelét hirdetné.* (137. l.). A modern Budát, mint a műveltség központját, szembeállítja a középkorival, melyet a harcok tettek nagygyá, Mária Terézia Budáját Attila és Mahomet Budájával. Nem annyira az érzelmi megindulás, mint inkább a képes kifejezése emeli ki.

Leíró költeményeinek ritkán tárgya a természet, majd mindig az élet egymást váltó jelenségeit írja le, s így e versei közelednek az elbeszéléshez. Azért mégsem elbeszélések, mert pusztán a szeme előtt lejátszódó eseményt, megfigyeléseinek eredményeit közli, mesévé nem alakítja. Igen jellemző ebből a körből *Bacchus, 's a' tokaji bor eredete* cz. verse (84. l.). Képzletből van merítve — erre már a cím figyelmezteti az olvasót — mégis az egész nem egyéb, mint Bacchusnak s az olymposi isteni kar egy-két tagjának beállítása egy szüreti multságba, egy jól megfigyelt szüretelés mozzanatai közé. Hasonlóképen megfigyeléseit értékesíti azokban a verseiben, melyeknek tárgya egy farsangi verekedés (*Farsanggal történt verekedés Pesten*, 115. l.), a zarándmegyei, Gaina-hegyi leányvásár (*Lakadalom' módja az oláhoknál*, 117. l.) vagy egy katonai gyakorlat (*Tábori gyakorlás Rákos' mezején*, 96. l.). Költői magaslatra nem tudja emelni tárgyát. Szeme éles, megfigyelései találóak,

de sem elég jellemző erő nincsen benne, sem aesthetikai tartalmat nem tud belevinni: költeményei nem egyebek, mint megverselt újságczikkék.

Elég gyakori jelenség, hogy nem áll meg a pusztá leírásnál, hanem a megfigyelt jelenségek hatása alatt fölbuzdul vagy bölcselkedni kezd, s így az érzelmi vagy a gondolati költészet körébe emelkedik. Néha elég szerencsésen. Az érzelem és leírás kapcsolatára kevesebb példát idézhetünk. Legjellemzőbb, s egyszersmind érzésvilágának leghívebb tükre az a verse, melyet *Egy nagyságos aszszonyoságnak intésére* írt feleletül (110. l.). Az udvarnál tett látogatását írja le benne — fentebb már idéztük egypár versszakát. Érdekes a társaság rajza is, a mely a császári palota termeiben föl s alá hullámzik, de még érdekesebb az a gúny és megvetés, melylyel a társaságot sujtja. Véleményét épen nem titkolja, s ugyancsak kijut tőle a »hívságban fetrengő udvari rabok«-nak, a kik »aranyos tündér kárpitok« közt élnek. A másik e fajta költeménye, *Pest várossának árvizekből származott veszedelmére*,¹ tulajdonképen pusztá leírás, a tavaszi olvadás borzalmi a Dunán, s a látására fakadó érzelem sem kapcsolatos a képpel, melyből származott, de annál jellemzőbb Barcsay érzelem-világára. A városról, melyet a Duna hömpölygő szennyes hullámai elpusztítással fenyegetnek, hazája jut eszébe, a melyet hasonlóképen romlás fenyeget.

Gyakrabban vegyül verseiben a leírással elmélkedés, s ilyenkor megfigyelései mintegy a belőlük kifejlő gondolat hordozóivá lesznek. E verseiben már a gondolati költészethez közeledik. A gondolati költészetet általán bizonyos kicsinyléssel szokás tekinteni, s a költészet egy alacsonyabb fajának tartják. Elméletileg sem egészen jogtalanul, hiszen a költészet igazi hivatása érzelmeket kelteni, nem gondolatokat ébreszteni, s a gondolat, ha méltó tárgya akar lenni a költészetnek, kénytelen előbb az érzelmek tüzeiben költőivé edződni. Az ilyen költői művek, Kölcsey *Vanitatum vanitasa* vagy Arany *Honnan és hová cz.* költeménye, épúgy az emberi lélek mélységeibe, az érzelmek világába vezetnek, mint Tompától a *Pusztán* vagy Petőfitől a *Dalaim*. A tulajdonképeni gondolati költészet azonban, a tanító költemény s a bölcselkedő vers, ha nem annyira a szívhez, mint inkább az észhez szól, veszedelmes műfaj: az önmagában nem költői tárgyat pusztán az előadás művészetével költészetté emelni nagyon is próbára teszi a költő hivatottságát. Ezeket az elméleti megfontolásokat igazolja a gyakorlat, s még jobban megerősíti az a tapasztalat, hogy a valóságban többnyire csak olyan költők művelik a gondolati lírát, a kik az érzés hevét nem tudják vagy nem merik költőileg kifejezni, p. o. Kazinczy.

Barcsay is nem csak költői kedély volt, hanem gondolkodó fő is, s a látottak nyomán szívesen fejtette ki a képekből a ben-

¹ A Besenyei György Társasága, 31—33. l.

nük rejlő gondolatot, pontosabban szólva, szívesen magyarázta bele gondolatait. A két elem vegyítése nem mindig sikerült, a kapcsolat gyakran erőltetett, mégis e versei nem csak a költőnek, hanem az egész kornak legérdemesebb alkotásai. *A' télnek közelgetése cz.* verse p. o. egy-két versszakban igen szemléletesen és hangulatosan festi a kései ősnek komor képét:

Éjszaki szeleknek süvöltő zugása
Halovány erdőknek levele hullása,
Jelentik hogy nints már Ősnek maradása
És hogy télre hajlik esztendő forgása.

— — — — —
A tél pedig ülven jeges fellegekre
Elébb bírodalmát terjeszti hegyekre,
Onnét fagyot küldvén lapályos térekre
Halált látszik hozni egész természetre...

(*A Besenyei György Társasága*, 28. és 29. 1.)

de már az a bölcselkedés, a melyet hozzáfűz, hogy a természet változása rövid életünknek képe, részben nem igaz, másrészt pedig közhely, elkoptatták már az ókor költői. *Arkádia' le íratásában* is van egypár igen szép természeti kép, stilizált, de művészi hátér, mély színekkel és kifejező vonalakkal, akárcsak egy Böcklin-kép:

A' szép Arkádia' gyönyörű völgyében,
Kősziklák hasadtak egy hegy' közepében:
Hová nap nem süthet tavasz' melegében,
Sem pedig a' nyárnak gyullasztó hevében.

E kősziklák között sok mohos helyeken,
Tiszta víz tsergedez apró követseken,
Melyly el tévelyedvén számtalan ereken,
Újra találkozik virágos réteken.

Éjszaki szeleknek fagyaló fúvása
Nem jut oda, hol van e' víznek folyása:
Ott vagyon a' fáknek örök virágzása,
Ott van *Pomónának* kedves mulatása. (223—224. 1.)

A képből kifejlő eszmei vonatkozás azonban olyan homályos, hogy a vers második fele szinte érthetetlen. Erőszakolt a kapcsolat a *Hívság' látásakor gerjedett jámbor* érzésben is, de itt a költeménynek mind a két fele — már a cím jelzi a vers kettős természetét — önmagában értékes. A hívság a bécsi sziget-kertben folyó életre czéloz, a léha bécsi társaság mulatozásaira, a jámbor érzés pedig arra a gondolatra, mely őt e nyüzsgő, szerelmeskedő embertömeg láttára elfogja. A mulandóság képe merül föl előtte, az a gondolat, hogy minden, a mi van és lesz, gazdag és szegény, pompa és nyomor, egyaránt visszasülyed, eltűnik, szétfoszlik. De

nem semmisül meg, mert az élet s az anyag örök: más alakban újra életre kel s megjelen a földön:

Király, ki most sírbann szállott trónusából,
Koldús, ki kenyérért kiált furuglyából,
Kis tsetsemő, ki sír szoros pólyájából,
Agg, ki földbe vágyik kínos nyoszolából.

Törpe gunyhó, melylyet szegény most építe,
Erős vár, kit *Vaubau* (így!) bástyákkal keríte,
Oltárok, zsámolyok, kit kints fényesíte,
Egy szóval, valamit természet készíte.

Egy aránt változik formából formábann,
Van e' föld', levegő', víz', 's tűz' hatalmábann,
Kinek élet lakik örök tsatájábann,
De nintsen semmiség ezek' munkájábann.

Semmiség! tűnjél el érthetlen voltoddal,
Bölds előtt nem találsz helyet hatalmaddal,
Plátó rég el űzött üres árnyékkal,
Nints helyed soholt is ijesztő álmoddal.

Bár majd midőn egyszer fagyalt tetemeim,
Hídeg földbe szállnak érzékenységeim,
Nem élek köztetek; de minden részeim
E' világbann lésznek, hol vagynak eleim.

Akkor ki gőzölvén vékony párátskábann,
Jutván láthatatlan testek' csoportjábann,
Megyek esméretlen világok' számábann,
Nem lankadok, tsak itt, földünk' hatarábann,

Akkor e' sár darab, melylyet kedveltetek,
Nem léssen, Barátim! e' képen köztetek,
Hanem sok formábann repdesvén veletek,
Füven, fán, virágon léssen elöttetek. (125—126. 1.)

A bölcselmi gondolat, főképen első része, nem eredeti, de tömör, praegnans kifejezése az eredetiség színébe vonja s költőivé teszi.

Legnagyobb számmal mégis elmélkedő versei vannak; bennük vagy minden támaszték, minden előkészítés nélkül pusztán az őt foglalkoztató gondolatokat önti versbe, vagy ha van is valamilyen külső rúgó, mely őt éneklésre készíti, érezzük, hogy e versigazi tárgya az elmélkedés. Láttuk, hogy leírásait is szereti elmélkedésekben fölolvastani, még gyakoribb, hogy az élet jelenségeit pusztán megfigyelve, de le nem festve, egyenesen azon eszmék tolmácsolására tér, melyeket benne, mint gondolkodó főben, ezek a jelenségek keltenek. A magány, az elhagyatottság mindig gondolatébresztő, s az ő életének az a fele, mikor költészete leggazdagabban buzgott, nagyobb részt csöndes magánosságban telt el. Vagy egyedül ült tábori sátrában, vagy ha emberek között volt is, mulatós tisztársai, korlátolt szemhatárú közkatonái nem voltak számára az óhajtott társaság. Elvonulva tőlük megeresztette:

nem képzeletének, hanem értelmének fékét, philosophált, philosophikus verseket, költői leveleket írogatott.

Tulajdonképen nem is kellene e versekkel bővebben foglalkoznunk, hiszen semmi egyebek, mint uralkodó gondolatainak, főntebb megismert világnézetének kifejezői. Részletesebb elemzés helyett inkább gondolati költészetének főbb indítékait állítom össze, azokat a tárgyköröket, melyekben versei forognak.

Mint katonát elsősorban a háború érdekli, s a mi a hadviseléssel kapcsolatos. Sajátos világnézet tükröződik elmélkedéseiben: katona létére óhajtva várja a békét s irtózik a háborútól. Kétszeresen idegenszerűnek érezzük ezt a fölfogást a mai nagy időkben, mikor a sóvárgott béke vágya még a polgárember lelkében sem tudja elfojtani a háború szükségességének gondolatát. De Barcsay elsősorban philosophus volt s csak aztán katona. Az ő józan esze, támogatva a XVIII. század philanthropismusától, nem tudott belenyugodni abba a gondolatba, hogy az emberek egymás életére törjenek. Nem látván semmi hasznát, célját a háborúskodásnak, a mely csak vérét kívánja a nemzetnek, utálatlalt fordul el tőle, leghatározottabban a *Tábori gyakorlat Rákos' mezején* cz. versében:

De mit szomorítom ezekkel szívedet?
Tudom, hogy átkozod te is fegyveredet:
Tudom, győzedelmed' nem egyszer sirattad,
'S véres koszorúdat könyveddel ásztattad.
Tudom; de, Barátom! inségre születünk,
Istentől jót rosszal elegezen vettünk. (99. 1.)

Ezzel a fölfogással nem lehetett meggyőződésből katona. Nem is volt, csak kötelességtudó és bátor harczos — de vitézebbül küzdött, mint sok hevüλέkeny társa. Még jobban szánta a szegény köz-katona sorsát. Több ízben emlékszik meg róluk, legmeghatóbban a *Pesti nagy házra* írt versében.¹ Az ú. n. Károly-kaszárnya² láttára, mely rokkant katonák eltartására szolgált, allegorikus alakban, egy sebesült közkatona szavaival, fölpanaszolja a sok fáradtságot, nélkülözést, szenvedést, a melyen a katonának végig kell gyötörödnie. S mi a jutalom: tengődés a szemétdombon, legfőllebb ellátás a pesti Hôtel des Invalidesban. Föl is kiált:

Esmérje meg egész földi ifúság,
Hogy hadi szolgálat tzifra nyomorúság,
Valamit *Márs* ígér, az merő bolondság,
Füst, és múltó árnyék, és végre koldússág. (147. 1.)

Kutatja az okot, a mely a katonaságot szülte, a mely az embereket egymásra uszítja. Az emberiség gazdasági törekvéseit, a nem-

¹ Teljes czíme: *Egy sebes katonának sohajtása a meg törődött vilézeknek számokra épült pesti nagy házra.*

² Ma Központi városház.

zetiségi ellentéteket, a politikai szenvedélyeket figyelemre sem méltatva, ő is, valamint Horatius, a háborúk magyarázatát pusztán a királyok önzésében nyomozza: »Quidquid delirant reges, plecutuntur Achivi.« Azt hirdeti, több határozottsággal, mint alaposséggal, hogy telhetetlen, hatalomra, pénzre vágyó uralkodók sodorják népeiket a háborúba és a romlásba; innen haragja az uralkodók ellen, a kik tetszésük szerint tépik meg körmükkel embereiket, míg irtózatos torzalakokká nem válnak (*Egy hadi ember jó barátjának*, 67. l.). Ez a fölfogás a legélesebben, szinte forradalmi hangon abban a kis költeményben szól, amelynek czíme: *A' magyar Marmontel*¹ *hová kívánkozik temetkezni.*

A' por ezer féle formákban változik,
Talám enyém majd egy rózsában bujdosik,
Melylyben midőn ötet *Philis* meg tsókolja,
Szívét szomorúság titkosan el fogja.
Míg egy Király, ki tsak erőszakot mivelt,
'S magának koporsót még éltében emelt,
Értzbenn, márvány kőbenn várja sorvadását,
És száz esztendőre rendelt rothadását,
'S akkor is el tölti méreggel udvarát. (78. l.)

Ez az antidynastikus fölfogás, mely oly sajátos ellentétben áll korának loyális érzésvilágával, két irányban éreztette hatását. Az egyik az volt, hogy Barcsay nemzeti törekvéseinek legfőbb akadályát Bécsben kereste:

Béts pedig magábann keresvén Nagyságát
Lassanként tsorbítja Magyar' Szabadságát.

(*Lengyel, török, moska háború' kezdetén*, 71. l.)

A másik, még mélyebbre ható következmény, hogy elvesztette hitét az emberi szabadságban. A szabadság csak chimaera, a mely legföllebb a mennyországban jut az embernek osztályrészül. Itt a földön rabság a sorsunk; olyan a társadalom berendezése, s főként olyan nagy az uralkodók hatalma, hogy mindannyiunkra ránehezedik a bilincs, a lekötöttség érzete (*Egy hadi ember jó barátjának*, 69. l.). Tiltakozik is az ellen, hogy ezt az évszázad arany századnak nevezzék!

A második indíték, a mely Barcsayt elmélkedésre, így versírásra bírja, az egyszerűség. Nem a horatiusi középszer az ideálja, a mely inkább az anyagi szempontra figyel s az élet mérsékelt élvezetét tartja az ideális állapotnak, hanem az igénytelenség, a lemondás, az, a mit később Arany olyan szépen fejezett ki *Vágy* cz. költeményében:

Földi ember kevéssel beéri,
Vágyait ha kevesebbre méri.

¹ Báróczy Sándor, Marmontel magyar fordítója.

Barcsay kisebb művészzel, de talán még mélyebben ragadja meg a kérdést: csak az a boldog, a ki föl tudja magát szabadítani az emberek és a sors szeszélyei alól, a ki a boldogságot nem mástól, hanem magától várja (*A' jámbor evező*). Ilyen embernek látja és festi Orczyt *A' boldog vénség* cz. versében (142. l.), s ezért mondja a boldogságról:

Indúlj bár utánna *Japponból Chynábann,*
Keress a' rest *Spanyol'* kintses országábann,
Soholt sem találod — egyedül szívedbenn
Lelhetd szerentsédet egész életedbenn.
Tudomány, ditsőség, nagy név, kints, méltóság,
Tsak füst, álomnál is kevesebb valóság.

(Az igaz boldogságot hol leli fel az ember, 141. l.)

Ugyanaz a gondolat, a melyet Kölcsey a *Vanitatum vanitas*ban hirdet; de nem a csalódott ember keserűségével, hanem a világ hiúságain túlemelkedett bölcs megnyugvásával tolmácsolva. Barcsay azonban itt nem áll meg, hanem elméletéből levonja a végső gyakorlati következtetéseket is. Mindaz, a mi az embert eltávolítja ettől az egyszerű állapottól, a modern fényűzés, mely bennünket a gazdagodás rabjává tesz, a kényelem, a pompa, végül a kereskedelem, mely lehetővé teszi, hogy messze világrészek termései hozzánk jussanak s elpuhítsanak, mindaz rossz és veszedelmes (*Bodrog' 's Tisza' vizsgáltatásakor*, 107. l., *A' fősvényésgről a' Tiszának méregetések*, 138. l.).

Ezenkívül még egy indíték szerepel gyakorlatban Barcsay elmékedő költeményeiben: a mulandóság gondolata, melynek legköltőibb nyilvánulását már előbb, Barcsay leíró költészetével kapcsolatban méltattuk.

Külön emlitem meg a Révai gyűjteményében olvasható első levelet, a mely *Comminge' fordítójának* szól (63.).¹ A levélnek az az érdekessége, hogy igazi tanköltemény, még pedig irodalmi jellegű. Aesthetikai kérdést fejteget benne, az epika és líra különbségét, s a nevezetesebb magyar költők műveit bírálja. Az előbbi persze inkább csak külső szempontból történik, s a költői alakítás nehézségeit mérlegeli egyikben is, másokban is, az utóbbi is csak általános dicsérő szövegeket foglal magában, de mint az irodalmi bírálatnak egyik legkorábbi jelentkezése méltó a figyelemre. Maga

¹ Teljes címe: *Magyar vers írásra való ösztönözés. A' Comminge' fordítójának*. E levél címzettjének általán Orczyt szokás tartani, de tévesen. Orczy *Comminget*, D'Arnaud szomorújátékát, nem fordította le, még kevésbé, a mint Barcsay utal a versében, németre. A megszólított lehetne Nalácsi József báró, a kiről legalább tudjuk, hogy e szomorú játékot magyarra átültette (*A szerencsétlen szerelmesek avagy gróf Comens*, 1793), s föl lehetne tenni, hogy a német fordítást épen Barcsay biztatására cserélte föl magyarral. Sokkal valószínűbb azonban, hogy a levél Radvánszky Jánosnak szól; reá vall ugyanis a megszólítás, *Pyladesem*; e névvel illette Barcsay leveleiben állandóan Radvánszkyt. Igaz, hogy Radvánszky *Comminge*-fordításáról nincs hírünk.

a vers pedig, mint irodalmi tanköltemény első e nemű alkotás költészetünkben.

Szétbontottuk elemeire Barcsay költészetét. Megismerkedtünk azokkal a tárgyakkal, melyek Barcsay költői képzeletét foglalkoztatták, azokkal a motivumokkal, melyeket költeményekké dolgozott föl. Mint minden analysis, ez is egyoldalú művelet volt, mely a szétbontandó egységet, itt Barcsay költészetét, egy szempontból világította meg: föltárta alkotó elemeit. Hogy teljes legyen Barcsaynak, mint költőnek képe, szükség van egy másik szempont érvényesítésére: meg kell világítanunk azt a módot, a mint ezek az elkülönített részek egészszé, költeményekké alakulnak. Annál fontosabb ez a szempont, mert a költői alkotások hatása elsősorban attól függ, mint olvad össze a nyers anyag egy-egy magasabb művészi egységbe. Az analytikus eljárásnak is megvolt a maga jogosultsága s különösen Barcsaynál, a kinek költői érdeme, mint a régi, művészi tekintetben kevésbé jelentős költőinknél rendszerint, inkább az anyagban, s nem a feldolgozásban határozódik.

A költemények beható vizsgálata arról győzött meg, hogy Barcsay az őt megelőző költői nemzedékkel szemben, sőt még Bessenyeivel is ellentétben, majd mindig olyan mozzanatot ragadott meg, mely méltó volt a megéneklésre. Gondoljunk csak Amadéra és Faludira, a hanyatlás korának legkiválóbb költőire. Amade költőibb természet, érzelmvilága könnyen, a legcsekélyebb illésre megrezdül. Közvetetlensége sokkal nagyobb, de hány kicsinyes, költőivé alig varázsolható mozzanatot vagy érzéshullámot foglal versebe! Faludi meg épen kifejező művészetével kénytelen legtöbbszőr pótolni a költői tárgy iránt való érzék hiányát. Barcsaynak fejlettebb az ízlése, mint Amadénak, s nagyobb a tehetsége, mint Faludinak, mint költő azonban elmarad mind kettő mögött. Elsősorban azért, mert motivumait nem tudja a kellő művészettel alakítani; verseinek külső és belső formája egyaránt fogyatékos. Ezt a pontot érintettük már előbb is, midőn érzelmi lírájáról volt szó. De áll gondolati lírájára is. Az egyes motivumokban van költőiség, s a kiszakított részletek, önmagukban tekintve, megilletik az olvasót. Gondoljunk vissza a bemutatott részletekre: nem lehet tagadni, hogy költői lélekre vallanak. Összefűzésük azonban nem művészi: belsőleg nem kapcsolódnak úgy egymáshoz, hogy eredményük, a költemény mint egész, harmonikus műalkotássá váljék. Szóval a belső formájuk, szerkezetük gyarló, legtöbb verse nem szerves egységnek, hanem érzelmi állapotok, megfigyelések és gondolatok halmazának tetszik. Nem kiszámított, tudatos művészetnek, nem is öntudatlan költői intuitiónak munkáját látjuk bennük, hanem egy költői kedélynek, értelmes főnek szabad csapongását, mely a poetika törvényeire épen nem vet ügyet. Ezért távol áll a mesterkéeltségtől, de egyben a művésztől is.

Bonyolultabb a külső forma kérdése, értve rajta természetesen nem csak a verselést, hanem általában a kifejezés módját. A megoldás egészen attól függ, milyen szögből tekintjük Barcsay verseit. Faludihoz mérve természetesen nem sok méltányoló szót találhatunk reá. A változatosság egészen hiányzik költészetéből; verseit vagy négyes rímű, vagy páros rímű Zrinyi-sorokban írta. Az egyforma mérték már önmagában is egyhangúságot szül s nem egyaránt alkalmas a különféle tárgyakra. S különben is rövid, lírai költeményekben nem simul eléggé a hangulathoz ez a kényelmes, nyugodt forma. Nem köti meg eléggé a költő kezét, mondani-valóját nem kell tömörre fognia, s ezért Barcsay sem tudja elkerülni a régi magyar költészetnek a Zrinyi-sortól előmozdított áradozását. Bő és részletező ott is, a hol a tömörség nem menne a világosság rovására. Hozzjárult ehhez, hogy a költői levelet művelte. A költészetnek ez a kisebb igényű faja nem követeli meg az emelkedett stílust — Horatius p. o. a maga szatiráit és költői leveleit nem is nevezi költeményeknek, hanem *sermok*nak, beszélgetéseknek. Barcsay is, főként levelei elején, egyszerűen és túlságosan természetesen ír. Nyerneken így levelei közvetlenségben, de kissé prózaiakká válnak, s a prózaiságról sem levelei folyamán, sem egyéb költeményeiben nem mindig tud megszabadulni. Általán hiányzik verseiből a műgond, a csiszolás, a gondolatok megfogalmazásában nyilvánuló művészet. Talán nem csalódom, ha ennek a műgondnak hiányát félig-meddig tudatosnak gondolom. Barcsay nem tartotta magát költőnek a szó legnemesebb értelmében. Írt, s talán iparkodott is szépen írni, de szántsándékkal nem keresve a kifejezéseket, nem esztergályozva a mondatokat. Költészete így nem csillogóra cisellált sorok foglalata, hanem egy egyszerű, de nem közönséges mélységű lélek és szív természetes productuma. Volt azonban tagadhatatlan stílusérzéke. Versei, ha kiemelkednek a személyeskedés köznapiságából, tetszetősek, sőt társai alkotásaihoz viszonyítva választékosak, s maga Barcsay épügy kiemelkedik közülük, mint Báróti a prózaírók sorából. A 70-es évek magyar költőihez mérve, a francziásokhoz és deákosokhoz, határozottan kiváló hely illeti meg. Természeti képeit s emelkedett eszméit néha olyan szabatosan, olyan finoman, szólaltatja meg, hogy méltán reászolgált az *elegans poeta* névre, melylyel kortársai Révaitól kezdve kitüntették.

Ma már ennek az elegantiának fénye megkopott, s Barcsay költészete teljes egészében a múlté, az irodalomtörténeté. Erdemkoszorúja bizony csak »hervadó laurusokból« fonódott. A költő volna az utolsó, a ki ezen érték-ítélet ellen tiltakoznék. Maradandó és becses csak az egyénisége volt: mint ember és mint író egyike volt e korszak legrokonszenvesebb és legérdekesebb alakjainak.

IRODALOM.

I. Kiadások.

A) Verses kötetek.

✓ *Két nagyságos elmének költeményes szüleményei.* A *Költeményes Gyűjtemény'* öregbedésére a' nagyságos szerzőknek egyező akaratjokból közre bocsátotta Révai Miklós. Pozsonbann, Loewe Antal' betűívej. 1789. 8-r. 16, 245, 1 l.

Révai a Károlyi Antal grófhhoz 1789. jún. 7-ikén írt levelében (közölve Abafi Figyelőjében XV : 282. l.) említi, hogy a *Levelezés* első része való Barcsaytól, tehát a kötet 63—148. lapján foglalt versek. Arany alább idézendő tanulmányában belső okok alapján valószínűvé, Kristóf György pedig (EPHK. 1914 : 786. l.) kétségtelenné teszi, hogy a kötetnek Orczy versei közé sorolt darabja, *Arkádia' le iratása* (222. l.) szintén Barcsaytól való. Ugyancsak Kristóf bebizonyítja (id. h. 787. l.) szintén belső okokkal, hogy a *Tudományok' nevelkedéséről, Budai ferdőbenn* cz. vers is (206. l.) Barcsayé, míg ugyanezt az *Együgyű életnek ditsérete* cz. versre (226. l.) vonatkozólag csak valószínűnek tudja mutatni (id. h. 790. l.).

A közölt verses művek jobbára költői levelek, de nem mind; a levelek egy kivételével (az első, l. szövegünkben a 146. lapon) Orczyhoz szólnak.

B) Egyes versek.

Folyóiratokban, más művekben s később közölt versek:

1. *A' fordítóhoz.* Bárótzai *Erköltsi mesék* cz. műve előtt 1775.
2. Kilencz verse *A Besenyei György Társasága* cz. műben 1777, még pedig négy költemény, (egy közülük megjelent később a *Költeményes szülemények* között is) négy verses levél Bessenyeihez, egy Orczyhoz.
3. Költői levele Bessenyeihez 1778. nov. 8. Bessenyei *Holmijában* a 237. l. 1779.
4. Költői levele Ányos Pálhoz 1778. decz. 1. Kassai Magyar Museum, II : 44.
5. *A' magyarországi tudományoknak főgyűlekezetihez*, 1780. U. ott, 157. l.
6. *Holmi gondolatok* (öt maxima). U. ott, 261. l.
7. Hat hátrahagyott verse az Erdélyi Muzéumban, I : 29—33. l. 1814.
8. Öt költői levele Ányos Pálhoz (1777. szept. 23.; 1778. febr. 24.; 1778. Szt. Mihály hava 11.; 1779. decz. 3.; 1781. Szt. Mihály hava 14.) a *Figyelőben*, 1873 : 135—137. l. Közölte Závodszy Károly.
9. Négy költői levele Ányos Pálhoz a Honban, 1873. Három a 203. számban (1779. decz. 29.; 1780. ápr. 25.; 1782. jan. 17.), egy a 204-ikben (1782. ápr. 20.) Közölte Závodszy Károly.
10. Tizenegy kisebb-nagyobb verse a Kisfaludy-Társaság *Évlapjai*-ban, Új folyam, XXI. k. 250—281. l. Közölte Berkeszi István. —

Többnyire költői levelek, kettő azonban már megjelent a *Költeményes szüleményekben*.

11. *Éva almájának eredete* cz. vers a kéziratos *Radványi Verseskönyvek* folio-kötetében (6. l.). Innen közölte *Névnapi köszöntő a XVIII. századból* cz. alatt Baros Gyula az Uj Idők, 1901. ápr. 14-iki számában, majd újra az IK. 1904 : 83.

12. Költői levele Ányoshoz (kelet nélkül). Hattyuffy, *Költői Levelezések* (RMK. XXII.) 79. l.

13. Két költői levele Ányos Pálhoz (1779. márcz. 21.; 1782. Szt. György hó 20.). IK. 1907 : 348—351. l. Közölte Császár Elemér.

14. *Midőn B. H. a Dunát és Balatont által uszta volna*. Erd. Múz. 1911 : 267. l. Közölte Kristóf György.

Ezekon kívül több hátramaradt verse özvegyénél maradt, ugyanott egypár tréfás francia verse; mindezek jelenleg lappanganak.

C) Prózai levelek.

1. Levele Bessenyeihez 1773. márcz. 7. *Bessenyei Társaságában*, 30. l.

2. Három prózai levele (1782. márcz. 17.; jún. 29.; aug. 21.) a Honban, 1873. 204. szám. Közölte Závodszy Károly.

3. Levelei Radvánszky Jánoshoz és feleségéhez, Prónay Évához, egy levele Orczy Lőrinczhez, Kisfaludy-Társaság Évlapjai. Új folyam, XXI : 250—281. l. Közölte Berkeszi István.

4. Levelezése feleségével. IK. 1893 : 342—351; 467—494. l. Közölte Nagy Iván.

5. Levelei Gróf Széchenyi Ferenczhez. Tört. Tár. 1904 : 539—557. l. Közölte Esztegár László.

6. Ismeretlen levelei. Vas. Ujs. 1904. 50. sz. Közli Takáts Sándor.

7. Két levele Ányos Pálhoz (1782. márcz. 17.; aug. 21.) IK. 1907 : 349—352. l. Közölte Császár Elemér.

8. Nyolcz levele nejéhez. Erd. Múz. 1911 : 249—268. l. Közölte Kristóf György.

9. Három levele Radvánszky Jánoshoz. IK. 1911 : 204—206. l. Közölte Baros Gyula.

10. Levele feleségéhez. (1779. ápr. 5.) Erd. Múz. 1915 : 128. Közölte Ferenczy Sándor.

Haller Gáborhoz írt levelei állítólag Haller családjánál maradtak; ma ismeretlenek.

II. Források.¹

A) Életrajzok.

1. Döbrentei Gábor: *Barcsay Ábrahám*. Erd. Muzéum I : 17—33. l. (1814).

2. Kölesy és Melczer: *Nemzeti Plutarkhus* (1816), III. U. az németül is: *Ungarischer Plutarch* (1816), III.

¹ Az összefoglaló irodalomtörténeti munkák s a Lexikonok (írói és egyéb) közül csak a kevésbbé ismerteket említtem.

3. Toldy Ferencz: *Barcsay Ábrahám. M. költ. élete*, (1870.) I : 175—180. l. U. az a *M. költ. kézikönyve*² (1876), II : 82—86. l.
4. Ballagi Aladár: *A magyar testőrség története* (1872), 133—147. l.
5. Zombory I. János: *Barcsay Ábrahám élete és költészete* (1895.) 73 l.

B) Életrajzi adatok.

1. Radvánszky János hat levelének fogalmazványa. (1771—1789). Közölte Baros Gyula a 13. sz. értekezésében.
2. Ányos Pál verses levelei Barcsayhoz (1777—1782.). L. *Ányos Pál versei*. (Kiadta Császár Elemér, RMK. XXIII., 1907.)
3. Bessenyei György, *Holmi* (1779) : 228. l.
4. Öt kis ujságközlemény a M. Hirmondóban: 1785. 2. sz.; 1787. 79. sz.; 1791. 61., 67. sz. 1803. 13. sz.
5. Hadi és más nev. Tört. 1790. II : 711. l.
6. Két kis ujságközlemény a Bécsi M. Merkuriusban, 1794. 87. sz. és 1795. 45. sz.
7. Barcsay Ábrahám cs. és kir. ezredes és volt testőr. (Nekrolog.) M. Kurir, 1806. I : 31. l.
8. Kazinczy Ferencz elszórt megjegyzései Barcsayról. *Pályám emlékezete*.
 9. *Kazinczy Levelezése* (kiadta Váczy János) egyes kötetiben.
 10. Nagy Iván, *Magyarország családai*, I. k. (1857) 186—190. l.
 11. Baros Gyula: *Barcsay és Báróczy*. (1905.) 24 l.
 12. Kristóf György: *Adatok Barcsay Ábrahám életéhez*. Erd. Múzeum, 1911 : 249—268. l. Önállóan is.
 13. Baros Gyula: *Bessenyei Sándor szerelme*. IK. 1906 : 53—80. l. (Sok adat Bessenyei Sándor és Barcsay viszonyához.)
 14. Baros Gyula: *Adatok Barcsay Ábrahám levelezéséhez*. IK. 1911 : 193—211. l. Önállóan is.
 15. Lampérth Géza: *Bessenyei és társasága a gárdában*. Irodalomtörténet, 1912 : 1—8. l.
 16. Ferenczy Sándor: *Barcsay Ábrahám halálának napjáról*. Erd. Múz. 1914 : 57—60. l.
 17. Kristóf György: *Barcsay Ábrahám házassága*. Irodalomtörténet. 1914 : 413. l.
 18. Ferenczy Sándor: *Újabb adatok Barcsay Ábrahám életéhez*. Erd. Múz. 1915 : 127—131. l.

C) Emlékezések, méltatások, jellemzések.

1. Sala Mihály verse: *Barcsay Ábrahám siralma*. Magyar Kurir. 1806. I. félév, Toldalék.
2. Haller Gábor francia »éloge«-a: *Barcsay Ábrahám emlékezete*. (Ford. Kazinczy Ferencz) Erdélyi Muzéum, I. (1814) : 33—42. l.
3. Sipos Pál verse: *Barcsay Ábrahám árnyékához*. Felső Magyar Országai Minerva, 1826. 9. füz. (851. l.) és Hunyad, 1882. 45. sz.

4. Vitkovics Mihály verse: *A múzsa panasza Barcsai Ábrahám sirjánál.* (Művei, I. k. 59. l.)
5. Greguss Ágost: *Barcsay Ábrahám* (rövid élet- és jellemrajz). Pesti Napló, 1855. I. 37. sz.
6. Szilágyi Sándor *Erdély irodalomtörténetében.* Bpesti Szemle, 1859 : 36. l.
7. Abafi Lajos: *Barcsay Ábrahám.* (Kazinczy levelei alapján.) Föv. Lap. 1877. 120., 121. sz.
8. Beöthy Zsolt Barcsayról *Poétika* cz. egyetemi előadásában. (Könyomatos jegyzet 1890/91-ből.) 231—232. l.
9. Baros Gyula: *Barcsay verse Báróczy neve alatt.* EPhK. 1905 : 731—733. l.
10. Széchy Károly Barcsayról *A megújulás kora, I. cz.* egyetemi előadásában. (Könyomatos jegyzet 1904/05-ből.) 401—433. l.
11. Baros Gyula: *Barcsay és Báróczy.* 1905. 29 l.
12. Mráz Gusztáv: *Barcsay Ábrahám.* Nógrádi Hirlap, 1906. 10. sz.
13. Kristóf György: *Barcsay és Orczy.* EPhK. 1914 : 785—791. l.
14. Kristóf György: *Barcsay Ábrahám költészete.* Irodalomtörténet, 1915 : 161—166. l.

CSASZÁR ELEMÉR.
